

Het openbaar onderwijs te Amsterdam : adres aan den raad der gemeente Amsterdam ten aanzien van de vorderingen op het openbaar onderwijs

<https://hdl.handle.net/1874/235088>

L. 65. mm 11805

LIBRARY
1885

Het Openbaar Onderwijs te Amsterdam.

A D R E S

AAN DEN

RAAD DER GEMEENTE AMSTERDAM,

TEN AANZIEN VAN DE

Verordeningen op het Openbaar Onderwijs.

AMSTERDAM,
C. L. BRINKMAN.

B. oct.
2423

B. Mire Litt
J^o 2423

Het Openbaar Onderwijs te Amsterdam.

~~~~~

A D R E S

AAN DEN

RAAD DER GEMEENTE AMSTERDAM,

TEN AANZIEN VAN DE

Verordeningen op het Openbaar Onderwijs.

AMSTERDAM,
C. L. BRINKMAN.

Aan den Raad der Gemeente Amsterdam.

De ondergeteekenden door eene veeljarige ondervinding tot de overtuiging gekomen, dat hier te stede nog geene behoorlijke aaneensluiting bestaat tusschen de verschillende takken van onderwijs, meenden eene poging te moeten aanwenden, om die aansluiting gemakkelijk te maken en hebben de eer U in de volgende voorstellen de vrucht hunner overwegingen aan te bieden.

Uitgaande van den wensch, om hunne voorstellen zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met het bestaande, noodigden zij de Heeren R. R. LIT, W. DEGENHARDT, G. J. VOS AZN. en C. PETRI uit, zich bij hen aan te sluiten.

De eerstgenoemde beantwoordde hunne uitnoodiging niet, maar de drie andere Heeren namen die gereedelijk aan en woonden de eerste bijeenkomsten bij. Weldra echter deed zich tusschen de twee laatstgenoemden en de ondergeteekenden een principiëel verschil voor, ten aanzien van de voorstellen waartoe men zou komen, waarom beiden dan ook meenden zich aan de verdere behandeling der zaak te moeten onttrekken.

Ofschoon deze terugtreding betreurende, lieten de ondergeteekenden zich daardoor niet weerhouden; maar zetten met den Heer DEGENHARDT, de aangevangen taak voort, en mochten zoo een geheel verkrijgen, dat naar hunne overtuiging in al zijne deelen goed aaneensluitende, het openbaar onderwijs alhier in overeenstemming zal brengen met de eischen, die men in onzen tijd daaraan mag stellen.

Ten aanzien van den vorm, waarin zij hunne voorstellen doen, hebben zij de voorkeur gegeven aan eene geleidelijke beschouwing van de verschillende categoriën van scholen, zooals die te zamen een geheel

---

maken, zonder daarbij te letten op hetgeen bij de aanneming van hun plan daarvan als Verordening vastgesteld, of wel als Reglement aan eene nadere regeling overgelaten zal moeten worden.

Zoo hebben zij in het eerste gedeelte artikelsgewijze alles vereenigd, wat zij als grondslagen voor de indeeling, den omvang en het karakter der verschillende soorten van scholen, wenschelijk achten, — in het tweede gedeelte daaraan eene Memorie van Toelichting toegevoegd, en in het derde als Bijlage eene raming gegeven van de onkosten, welke de door hun voorgestelde regeling van het openbaar onderwijs in zijn geheelen omvang zal veroorzaken.

Of de door hun verkregen som het financiëel vermogen van Amsterdam te boven gaat, laten zij natuurlijk geheel aan uw oordeel over, maar zij meenden die vraag bij hunne beschouwing geheel buiten rekening te moeten laten.

Belangstelling in het onderwijs hier te stede, waaraan zij zoo nauw verbonden zijn, is hun eenige drijfveer geweest, en als zij de vrijheid nemen, U ongevraagd met hun advies te naderen, dan zijn zij U daarbij de verklaring schuldig, dat zij zulks doen in de gegronde hoop, dat hun streven door U zal worden gewaardeerd, en dat wel niet het minst door den tegenwoordigen Wethouder van de Afdeeling Onderwijs, aan wiens ijverige bemoeiingen en menigvuldige werkzaamheid het onderwijs alhier reeds zooveel verplicht is.

Met bescheidenheid onderwerpen zij dan ook hunne plannen aan uwe beslissing, en met al den drang, dien het onderwerp verdient noodigen zij U uit, indien de door hen aangegeven grondslagen uwe goedkeuring kunnen verwerven :

aan het Dagelijksch Bestuur de opdracht te willen geven, om eene daarmede overeenkomende regeling van het Openbaar Onderwijs voor te bereiden.

April 1878.

H. F. R. HUBRECHT.
D. VAN LANKEREN MATTHES.
A. VAN OTTERLOO.
J. BRALS.
A. VAN HENNEKELER.

Regeling van het Openbaar Onderwijs.

Art. 1. Het openbaar onderwijs wordt gegeven in :

- A. Lagere Scholen; —
  - B. Middelbare Scholen.
-

A. DE LAGERE SCHOLEN.

Art. 2. De lagere scholen worden onderscheiden in :

- a. Lagere scholen 1^e klasse (Armenscholen).
- b. " " 2^e " (Tusschenscholen).
- c. " " 3^e " (Burgerscholen 1^e klasse).
- d. " " 4^e " (" 2^e ").

Art. 3. De scholen der 1^e en der 2^e klasse zijn voor jongens en meisjes gemeenschappelijk; die van de 3^e en de 4^e klasse zijn voor jongens en meisjes afzonderlijk.

Art. 4. Het aantal scholen van elke klasse wordt geregeld naar de behoefte. Voorloopig worden vereischt :

30 scholen 1^e klasse;

10 " 2^e "

5 " 3^e " voor jongens en 5 dito voor meisjes.

5 " 4^e " " " " 5 " " "

Art. 5. Het onderwijs in alle lagere scholen is van gelijken omvang, en bestaat in:

- 1°. het Lezen;
  - 2°. het Schrijven;
  - 3°. het Rekenen;
  - 4°. de beginselen van de Nederlandsche taal;
  - 5°. de " " " " Vaderlandsche geschiedenis;
  - 6°. de Aardrijkskunde van Nederland en zijne koloniën, en eenige beginselen der Algemeene Aardrijkskunde;
  - 7°. de kennis der Natuur;
  - 8°. de Vormleer;
  - 9°. het Zingen;
  - 10°. het Teekenen;
  - 11°. de Gymnastiek;
- waaraan nog toegevoegd worden:
- 12°. de nuttige handwerken (voor meisjes); en
  - 13°. de beginselen der Fransche taal voor de scholen van de 3^e en 4^e klasse.

Art. 6. De lagere scholen zijn bestemd voor kinderen van 6—12 jaar.

Art. 7. Het onderwijs wordt gegeven gedurende 30 uren wekelijks.

Art. 8. Elke school wordt verdeeld in 6 klassen, en iedere klasse naarmate de talrijkheid der schoolbevolking zulks vordert in afdeelingen.

Het maximum der leerlingen voor de scholen der 1^e en 2^e klasse is 360; voor die der 3^e klasse 180;

" " " " 4^e " 100.

De laagste klasse van de scholen der 1^e klasse wordt ingericht tot voorbereiding van het eigenlijke onderwijs; onder verantwoordelijkheid en de hoofdleiding van den hoofdonderwijzer der school wordt deze klasse toevertrouwd aan eene hulponderwijzeres, bijgestaan door vrouwelijk personeel.

Art. 9. Elke school staat onder de leiding van een hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres, terwijl het hulppersoneel bestaat uit:

a. aan de scholen van de 1^e en 2^e klasse

1 1^e hulponderwijzer, met acte als hoofdonderwijzer;

3 2^e hulponderwijzers;

4 3^e "

b. van de 3^e klasse :

- 1 1^e hulponderwijzer of onderwijzeres, als boven ;
- 2 2^e hulponderwijzers of hulponderwijzeressen ;
- 3 3^e " " "

c. van de 4^e klasse :

- 1 1^e hulponderwijzer of onderwijzeres, als boven ;
- 2 2^e hulponderwijzers of hulponderwijzeressen ;
- 2 3^e " " "

en d de vakonderwijzers voor het Teekenen, de Gymnastiek, de nuttige Handwerken en de beginselen der Fransche taal.

Art. 10. De jaarwedden der verschillende onderwijzers worden vastgesteld zonder eenige onderscheiding van de klasse der scholen als volgt :

de hoofd-onderwijzer der school, benevens genot van vrije woning enz.	f	2000
de 1 ^e hulponderwijzer	"	1000
de 2 ^e "	"	700
de 3 ^e "	"	400
de hulponderwijzeres der voorbereidingsklasse	"	400
terwijl aan de vrouwelijke helpsters aldaar wordt gegeven eene toelage van.	"	100
de onderwijzer in het teekenen van de scholen 1 ^e en 2 ^e klasse	"	400
" " " de gymnastiek " " " " " " " " "	"	400
" " " het teekenen " " " 3 ^e en 4 ^e " " "	"	300
" " " de gymnastiek " " " " " " " " "	"	300
" 1 ^e onderwijzeres in de handwerken.	"	200
" 2 ^e " " " "	"	100
" onderwijzer in de Fransche taal jaarlijks à f 50 per uur.		

Art. 11. Het onderwijs aan de scholen der 1e klasse is kosteloos ; aan de scholen der 2e klasse wordt voor elken leerling betaald per 14 dagen 30 Cents ;

aan die der 3e klasse per jaar f 20 ;

" " " 4e " " " " " 40.

Wanneer meerdere leerlingen uit een gezin gelijktijdig de school bezoeken worden deze leergelden verminderd voor twee leerlingen met 20 en voor drie met 30 pCt.

Art. 12. Op de scholen der eerste 3 klassen worden de leerboeken

en verdere leermiddelen kosteloos verstrekt; op die der 4e klasse moeten de leerlingen zich op eigen kosten daarvan voorzien.

Art. 13. De plaatsing van leerlingen geschiedt tweemaal per jaar.

B. DE MIDDELBARE SCHOLEN.

Art. 14. Het Middelbaar onderwijs wordt gegeven naarmate de behoefte zulks vordert in ééne of meer:

- a. Burgerdagscholen met 2jarigen cursus;
- b. Ambachtsscholen " " "
- c. Middelbare Scholen met 3jarigen cursus voor jongens;
- d. " " " " " " " meisjes; en
- e. Hoogere Burgerscholen met 5jarigen cursus, en
- f. Handelsscholen met 3jarigen cursus.

Art. 15. De inrichting van het onderwijs en al wat daartoe behoort, op de verschillende openbare scholen van middelbaar onderwijs wordt met medewerking van de Vergadering van Directeur en Leeraren geregeld.

a. DE BURGERDAGSCHOLEN.

Art. 16. De Burgerdagscholen zijn bestemd voor leerlingen, die bij een Toelatings-examen voldoende bewijzen kunnen geven, dat zij met vrucht lager onderwijs genoten hebben.

Het maximum der leerlingen voor elke school is 240.

Art. 17. Het onderwijs omvat:

- 1°. het Lezen;
- 2°. het Schrijven, waarbij ook oefeningen behooren in het schrijven van brieven, rekeningen enz.;
- 3°. de Nederlandsche taal;
- 4°. het Rekenen, met toepassing op verschillende bedrijven;
- 5°. de beginselen der Stelkunst;
- 6°. de beginselen der Meetkunde met toepassing op constructiën en meetkunstige berekeningen;
- 7°. de leer der Natuurverschijnselen, benevens de kennis van de voornaamste werktuigen;

- 8°. Aardrijkskunde en Geschiedenis;
 9°. het Hand- en rechtlijnig teekenen;
 10. de Gymnastiek.

Art. 18. Het onderwijs is verdeeld over twee cursussen, elk van een jaar; elke klasse wordt als het aantal leerlingen zulks noodzakelijk maakt in parallelklassen verdeeld. Het maximum der leerlingen voor elke klasse is 40.

Art. 19. De leiding van en het toezicht op het onderwijs is opgedragen aan een Leeraar-Directeur, en verder wordt het onderwijs gegeven door:

- een of meer Leeraren in de Natuurwetenschappen;
 " " " " " Geschiedenis, Aardrijkskunde en Nederlandsche taal; en
 " " " " " het teekenen en een leeraar in de Gymnastiek.

Art. 20. De jaarwedden der leeraren zijn als volgt:

Leeraar in de Wiskunde, tevens Directeur benevens vrije woning, enz.	f	2500
" " " Natuurwetenschappen	"	2000
" " " Nederlandsche taal, Geschiedenis enz.. . .	"	2000
" " het Teekenen	"	1500
" " de Gymnastiek.	"	400

Art. 21. De leergelden zijn per jaar f 2.50; behoudens de vrijstellingen door het Dagelijksch Bestuur te verleenen.

b. DE AMBACHTSSCHOLEN (Burgeravondschool).

Art. 22. De Ambachtsscholen zijn toegankelijk voor de leerlingen, die de burgerdagschool hebben afgehoopen, of voor hen, die bij een admmissie-examen bewijzen hebben gegeven van genoegzame kennis en ontwikkeling om het onderwijs te volgen.

Het maximum der leerlingen is 240.

Art. 23. Het onderwijs is theoretisch en practisch.

Het theoretisch onderwijs wordt gegeven in:

- 1°. het Rekenen;
 2°. de Stelkunst;
 3°. de Meetkunde;

4°. Bedrijfsleer in beperkten zin;

5°. de Nederlandsche taal, stijloefeningen;

6°. het Teekenen en boetseeren;

7°. Staathuishoudkunde en Staatsinstellingen.

Het practisch onderwijs wordt geregeld naar de behoefte.

Art. 24. De leergelden zijn *f* 2.50 per jaar, behoudens de vrijstellingen door het Dagelijksch Bestuur te verleenen.

c. DE MIDDELBARE SCHOLEN MET 3JARIGEN CURSUS.

Art. 25. De middelbare scholen met 3jarigen cursus zijn bestemd voor leerlingen, die voldoende lager onderwijs hebben genoten, en daarvan de noodige bewijzen kunnen geven.

Het maximum van het aantal der leerlingen is 150.

Art. 26. Er wordt onderwijs gegeven in:

1°. het Rekenen;

2°. de Stelkunst;

3°. de Meetkunde;

4°. Plant- en Dierkunde;

5°. Natuur- en Scheikunde;

6°. Aardrijkskunde;

7°. Geschiedenis;

8°. Nederlandsche taal;

9°. Fransche taal;

10°. Duitsche taal;

11°. Engelsche taal;

12°. Schoonschrijven;

13°. Teekenen;

14°. Bedrijfsleer;

15°. Staatsinstellingen;

16°. Gymnastiek.

Art. 27. Het onderwijs is verdeeld over 3 cursussen elk van één jaar; elke klasse wordt als het aantal leerlingen zulks noodzakelijk maakt in parallelklassen verdeeld; — het maximum van het aantal leerlingen in elke klasse is 30.

Art. 28. Het onderwijs in elke school is opgedragen aan :

- een 1^{en} leeraar in wis- en natuurkunde ;
- een 2^{en} " " wis- en natuurkunde ;
- een leeraar in de Nederl. taal, geschiedenis en alg. aardrijkskunde ;
- een leeraar in de Fransche en Duitsche taal ;
- een leeraar in de Engelsche taal ;
- een " in het teekenen ;
- een " in het schoonschrijven ;
- een " in de staatsinstellingen ;
- een " in de gymnastiek.

Uit een der vier eerstgenoemde leeraren wordt de Directeur gekozen.

Art. 29. De leeraar-directeur is belast met het geheele toezicht der school en de leiding van het onderwijs, doch wordt daarin bijgestaan door twee klassenleeraars.

Art. 30. De jaarwedden der leeraren zijn als volgt :

1 ^e leeraar in de Wiskunde	f 2200
2 ^e " " "	" 2000
De leeraar in de Nederl. taal enz.	" 2000
" " " Fransch en Duitsch	" 2000
" " " Engelsch.	" 800
" " " Gymnastiek.	" 400
" " " Teekenen	" 500
" " " Staatsinstellingen.	" 200
" " " Schoonschrijven	" 200

De Directeur geniet boven zijne jaarwedde als leeraar eene jaarlijkse toelage van *f* 500, benevens vrije woning enz. ; de klassenleeraren ontvangen ieder boven hunne jaarwedde eene toelage van *f* 200.

Art. 31. Het leergeld voor elken leerling is per jaar *f* 60, met inachtneming evenwel van eene vermindering van 20 pct. voor 2 of meer leerlingen uit hetzelfde gezin.

Art. 32. De plaatsing van leerlingen geschiedt éénmaal per jaar en wel in de maand Augustus.

d. DE MIDDELBARE SCHOOL MET 3JARIGEN CURSUS, VOOR MEISJES.

Art. 33—35. Zie alinea 2, 3 en 4 van het Raadsbesluit van 17 Mei 1871.

e. DE HOOGERE BURGERSCHOOL MET 5JARIGEN CURSUS.

Art. 36. Zie alinea 1 litt. *a* van het Raadsbesluit van 19/21 Juni en 11 Juli 1867.

Art. 37. Zie alinea 3, litt. *a* van bovengenoemd Raadsbesluit.

f. DE HANDELSSCHOOL MET 3JARIGEN CURSUS.

Art. 38. Zie alinea 1 litt. *b*.

Art. 39. Zie alinea 3 litt. *b*.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het valt moeielijk te ontkennen, dat reeds sedert eenige jaren de publieke opinie min gunstig gestemd is over den staat van het openbaar onderwijs hier te stede, zoowel ten aanzien van het lager, en meer uitgebreid lager, als van het middelbaar onderwijs.

En toch is het aantal scholen, die er voor deze verschillende categoriën van het onderwijs bestaan niet beneden dat, hetwelk men bij vergelijking in andere groote gemeenten aantreft — en evenmin zijn de uitgaven, die daarvoor worden gedaan, beneden die, welke men elders daarvoor ziet uittrekken. Integendeel waar men in deze beide opzichten eene vergelijking maakt, zal ze bijna overal in het voordeel van Amsterdam zijn, en als men daar jaarlijks eene som van *f* 450.000 op de begrooting ziet uitgetrokken, voor kosten van Lager- en Middelbaar onderwijs, dan is de eisch niet overdreven te noemen, dat dit onderwijs in alle opzichten aan de behoeften der bevolking voldoet.

Vanwaar dan die ontevredenheid, dat donkere bewustzijn van onvoldaanheid in de publieke conscientie; eene mindere bekwaamheid van het onderwijzend personeel in Amsterdam mag toch wel niet als regel gesteld worden, — ook niet eene mindere zorg van hen aan wie het beheer en het toezicht over de scholen opgedragen zijn, en nog minder een mindere graad van intellectueele ontwikkeling bij de schoolbevolking.

Maar toch als het feit bestaat, dan moet daarvoor ook eene oorzaak zijn. En die oorzaak is wel geen andere, dan dat alle verordeningen, volgens welke het schoolwezen hier te stede sedert 1860 is ingericht, elk op zich zelve beschouwd, zeker veel goeds be-

vat, maar dat zij echter allen te zamen geen goed geheel maken, daar bij de eene te veel, bij de andere te weinig geregeld is geworden.

Ligt dit voor een goed deel aan de partiële regelingen door de onderwijswetten van de jaren 1857 en 1863, dan zoude men kunnen meenen, dat het beter ware met alle wijzigingen in de gemeentelijke verordeningen te wachten, tot dat beide bovengenoemde wetten van staatswege met elkander in verband gebracht zijn; maar bedenkt men dat eene zoodanige herziening zich nog jaren lang kan laten wachten, en daarenboven dat Amsterdam met zijne talrijke bevolking genoegzaam in staat is, om eene eigene organisatie van zijn schoolwezen tot stand te brengen, dan kan er geen enkele reden zijn, om eene herziening der verordeningen uit te stellen, en niet nu reeds een plan van zoodanige scholen te ontwerpen, die in alle opzichten kunnen voldoen aan de eischen der wetten en aan de behoeften van de verschillende klassen der burgerij.

Het spreekt echter van zelf, dat men met het ontwerpen van zulk een plan niet bedoelt eene totale en plotselinge omverwerping van het bestaande, maar alleen het geven van een stelsel, dat men als einddoel wenscht te bereiken, en naar welker verwezenlijking men trapsgewijze kan streven, al naarmate de omstandigheden zulks zullen eischen en de beschikbare middelen dit toelaten.

Niet eens zal het noodig zijn daarbij aan te geven in hoeveel jaren het plan in zijn geheel behoort verwezenlijkt te worden; maar de hoofdtrekken van dat plan moeten berusten op paedagogische grondslagen welke deugdelijkheid niet betwijfeld kan worden. De ondergeteekenden door hun werkkring vertrouwd met hetgeen van de school geeischt kan en moet worden, hebben bij het ontwerpen van nevensgaand plan niet alleen de werkelijkheid in het oog gehouden, maar daarbij ook de zekerheid verkregen, dat wat zij voorstellen, onvermijdelijk is. Ja, zoo onvermijdelijk durven zij hun plan noemen, dat eene zoodanige regeling zich onder den drang der tijden als van zelf uit het bestaande ontwikkelen zal, maar in dat geval met veel meer mislukkingen en teleurstellingen, en ongetwijfeld met veel grooter geldelijke opofferingen dan wanneer bij tijds de noodige voorzieningen worden getroffen. Mogen die opofferingen nu ook al, als slechts van tijdelijken aard beschouwd worden, en eenigszins minder groot tegenover de vervroegde vermeerdering van

uitgaven, waartoe men zal overgaan, het intellectueel verlies dat een deel van het opkomend geslacht door uitstel moet lijden, is en blijft onherstelbaar, en mag te grooter geacht worden nu zoo velerlei omstandigheden het handeldrijvende Amsterdam tot eene grootere inspanning van zijne intellectueele krachten dringt. — In Amsterdam moet het onderwijs eene zaak van het eerste en het hoogste belang zijn.

Het hoofddoel dat de ondergeteekenden zich gesteld hebben is eene behoorlijke aaneensluiting der verschillende categoriën van openbare scholen.

Zij meenen het daarom raadzaam, de onderscheidene verordeningen tot eene te vereenigen, en daarbij zooals in Art. 1 gesteld wordt de scholen te verdeelen in:

A. Lagere scholen, en

B. Middelbare scholen.

Volgens deze regeling zouden dus de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs vervallen, en het is niet dan na rijpe overweging, dat de ondergeteekenden tot die beslissing gekomen zijn. Met het oog op het gewicht van dezen maatregel, gevoelen zij zich dan ook verplicht, dien eenigszins breeder toe te lichten. Vooraf moeten zij verklaren voor hen, die in hun voorstel eene veroordeeling willen zien van de thans bestaande burgerscholen der 1^e en 2^e klasse, en eene zijdelingsche beschuldiging van de onderwijzers, die aan het hoofd dier scholen geplaatst zijn, dat zij elke beoordeeling van personen geheel buiten hunne beschouwingen hebben gelaten. Zij hebben alleen het Uitgebreid Lager Onderwijs in zijn aard en wezen beschouwd, in verband tot de Lagere en de Middelbare school, en daarin voldoende redenen gevonden voor hun besluit. Ook zouden zij de opmerking kunnen maken, dat eigenlijk volgens Art. 1 der wet van 1857 al de lagere scholen hier te stede, zoowel de thans bestaande, als die, welke zij op het oog hebben, eigenlijk scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs zijn, doch zij meenen de zaak te ernstig, om daarbij in een onvruchtbaren strijd over benamingen te vervallen; het moet om den aard, den omvang en het wezen der school te doen zijn en niet om den naam.

De meer uitgebreid lagere school, zooals zij hier bestaat omvat den leeftijd van 6 à 7 tot 14 à 16 jaren of daarboven; zij heeft dus haar aanvangstijdperk met de gewoon lagere, — haar laatste tijdperk met de middelbare school gemeen.

Reeds op paedagogische gronden moet eene dergelijke tweeslachtigheid veroordeeld worden, en de grootste voorstanders der uitgebreid lagere school verklaren dan ook eenparig, dat daarin juist de reden gelegen is, waarom die school niet de resultaten geeft, welke men van haar verwachten mag.

De zorg voor het aanvankelijk onderwijs op den teederen leeftijd van 6 jaren en de paedagogische eischen aan dat onderwijs te stellen aan de eene, — en de groote omvang van het onderwijs aan de meergevorderden, met het nauwlettend toezicht daarvoor vereischt aan de andere zijde, maken de taak van den hoofdonderwijzer eener zoodanige school schier onuitvoerbaar; hij kan ze niet vervullen zonder de inwendige overtuiging, dat wat hij aan den eenen kant goed wil doen, gedrukt wordt door wat hij aan den anderen te kort zal moeten komen.

Daarenboven als de meer uitgebreid lagere school als het einddoel van hare taak moet stellen het aanbrenge van die kennis, welke voor den knaap noodig is, om onmiddellijk na het verlaten der school als leerling in een of ander maatschappelijk bedrijf over te gaan, dan moet in haar onderwijs een goed deel wetenschappelijke kennis opgenomen zijn, die gedurende minstens eenige jaren behoorlijk verwerkt dient te worden.

De school bestaat dus noodwendig uit twee heterogene bestanddeelen, die eene behoorlijke afscheiding missen, en terwijl daardoor het lager onderwijs onwillekeurig gedrukt moet worden, zal dit op zijne beurt eene genoegzame ontwikkeling van het hoogere gedeelte beletten. De overgang van het een tot het andere zal zoo goed als uitgewischt worden, en moge nu al in vele zaken een geleidelijke overgang het meest wenschelijk zijn, ten aanzien van de school is eene afscheiding op paedagogische gronden noodzakelijk. Immers tot op 12 jarigen leeftijd mag men zeggen, dat onder het aanbrenge van der kennis vorming de hoofdzaak van het onderwijs moet zijn, maar na dien tijd moet vermeerdering van kennis meer op den voorgrond treden en het onderwijs dus meer en meer wetenschappelijk in zijne methode zijn. Het verder voortgezet onderwijs behoort dus eene andere richting te nemen en moet daarom zijne taak beginnen met eene opvatting van het laatste gedeelte, waarmede het eigenlijk lager onderwijs geëindigd is. Wil men derhalve de beide deelen van het onderwijs vereenigd houden, dan zal men in de uitgebreid lagere school twee gelijklopende klassen

moeten hebben, waarvan de eene de herhaling van de andere is. Een ieder die onbevooroordeeld is, zal moeten erkennen, dat die herhaling voor den geest vruchtbaarder moet worden, wanneer het lager onderwijs behoorlijk afgesloten wordt, en het verder voortgezet onderwijs aanvangen kan met een goed ingericht examen, waarbij het bewijs wordt geleverd, dat de voorbereidende kennis goed is opgenomen, en dat verstand en oordeel genoegzaam ontwikkeld zijn geworden.

Moge er nu iets overdrevens zijn in de bekende spreuk: Kennis is macht, zeker is het toch dat ons maatschappelijk leven eene uitgebreide en veelzijdige kennis eischt, en dat hij, die dat met eenige waarborgen van welslagen wil intreden, toegerust moet zijn met eene zekere som van wetenschappelijke kennis.

Is het onderwijzend personeel van de uitgebreid lagere school in het algemeen genomen in staat die kennis mede te deelen? Niemand zal voorzeker die vraag bevestigend durven beantwoorden, en al is het waar, dat er onder de hoofdonderwijzers gevonden worden, die door een gelukkigen aanleg en volhardende studie het zoover konden brengen, dan mag men toch nog vragen, welke waarborgen leveren de examens voor het lager onderwijs op, om die kennis van allen te mogen verwachten. Daargelaten de onvoldoende en onregelmatige wijze waarop die examens afgenomen worden, zijn de wettige voorschriften, welke daaromtrent bestaan zeer onvolledig en missen alle afscheiding voor het lager en het meer uitgebreid lager onderwijs. De wet van 1857 immers kent maar eene acte als hoofdonderwijzer en daarenboven eenige bijzondere acten voor de vreemde talen, wiskunde, teekenen, enz., maar van de Nederlandsche taal, geschiedenis, aardrijkskunde, kennis der natuur, allen vakken die bij de uitgebreid lagere school eene bredere opvatting moeten hebben dan bij de gewoon lagere school, wordt geen verder examen gevorderd, dan men noodig geoordeeld heeft voor de geringste der lagere scholen. Het is zoo, men heeft het vergelijkende examen, dat gewoonlijk omtrent de aanstelling van den onderwijzer aan een uitgebreid lagere school beslist, eene aanvulling van het acte-examen genoemd, maar dat die aanvulling eene illusie is, evenals het geheele vergelijkende examen, zal een ieder, die met de zaak bekend is, gereedelijk toestemmen.

Neemt men nu nog in aanmerking de uiteenloopende meeningen, die

ook bij het schooltoezicht bestaan, omtrent de eischen, welke aan het uitgebreid lager onderwijs gesteld moeten worden, dan zal men tot de erkenning komen, dat alle waarborgen omtrent de degelijkheid van den onderwijzer worden gemist, en dat het publiek geen vrede kan hebben met de uitgebreid lagere school.

Doch al geeft men toe, dat men er in slagen kan, om bekwame en geschikte onderwijzers aan het hoofd der uitgebreid lagere scholen te stellen, dan blijft de vraag nog over of het hulppersoneel, waarover die scholen te beschikken hebben in den regel genoegzaam ontwikkeld en onderwezen is, om daar zonder nadeel voor het onderwijs werkzaam te zijn? Het onderwijs der uitgebreid lagere school is specifiek onderscheiden van dat der lagere, en moet op een wetenschappelijken grond gelegd worden. Maar een wetenschappelijken grond kan alleen hij leggen, die zelf wetenschappelijk is, dat is: die een grondig inzicht heeft verkregen in het vak, dat hij onderwijst. En is die eisch aan onze tegenwoordige hulponderwijzers te stellen, als men niet verder mag gaan, dan bij de besten hunner een wetenschappelijk streven te erkennen, dat naar kennis zoekt, maar uit den aard der zaak bij weinigen nog tot een eigen inzicht, een zelfstandig weten geworden is.

Maar nu de hoofdzaak. De school die tegelijk het lager en het meer uitgebreid lager onderwijs omvat, heeft eene dubbele taak te vervullen, want aan een deel harer leerlingen zal zij alleen lager, aan een ander deel meer uitgebreid lager onderwijs moeten geven. Het eerste deel zal zij op 12 of 13 jarigen leeftijd aan het middelbaar onderwijs moeten afstaan, met het andere zal zij moeten voortgaan, tot dat de leerling in een of ander maatschappelijk bedrijf overgaat. In welk dezer beide deelen zal zij nu haar zwaartepunt leggen? Beiden gelijkelijk omvatten gaat niet, omdat ieder een verschillend doel en een ongelijke omvang heeft. Immers zullen de leerlingen behoorlijk voorbereid worden voor het M. O., dan zal hun onderwijs beperkt zijn tot hetgeen daarbij voor het admmissie-examen gevorderd wordt, en zal de lagere school al wat daar buiten ligt, ook buiten haar programma moeten houden. Onwillekeurig loopt de school hier dus het gevaar, om tot een africhtingsstelsel te vervallen, dat nadeelig op de ontwikkeling moet werken, maar al weet zij deze klip te ontwijken,

dan toch zal zij te kort hebben gedaan aan diegenen harer leerlingen, die geen M. O. zullen ontvangen, en nu in de hoogere klassen wederom veel moeten inhalen van hetgeen tot hiertoe achterwege moest blijven.

Dat de school bij den beperkten tijd, die haar overblijft, nu die taak niet naar behooren kan vervullen, zal wel geen betoog behoeven, en het is dan ook natuurlijk, dat zij reeds van den aanvang af, haar zwaartepunt zoekt in het hoogere gedeelte, ondanks de min voldoende hulpmiddelen waarover zij kan beschikken.

Hare beste krachten worden dus aan dat hoogere doel gewijd, en daarom ziet men haar dan ook reeds van den beginne af het eerste gedeelte van haar onderwijs overladen. Maar wat het onderwijs dus in omvang wint, moet het in diepte verliezen, en waarlijk de klacht over de oppervlakkigheid van ons tegenwoordig onderwijs, gestaafd door de ervaring in de lagere klassen der M. S., is niet ongegrond of overdreven.

Alleen dan als de school niet te talrijk is, en de onderwijzer diens gevolg aan elk der beide deelen, ja genoegzaam aan elk der leerlingen zijne bijzondere zorg kan wijden, zoo als dit op de minder talrijk bezochte bijzondere scholen van M. U. L. O. kan geschieden, zal hij in staat zijn, door nauwlettende zorg en vele inspanning de nadeelen aan de vereeniging verbonden te ontgaan, en ook hier bevestigt de ondervinding de juistheid der gemaakte opmerking, daar toch in het algemeen de beste resultaten verkregen worden bij die scholen der laatstgenoemde categorie, welke hare leerlingen op niet al te jeugdigen leeftijd opnemen.

Maar als nu het nadeel voornamelijk te vinden is in de vermenging van de lagere met de meer uitgebreid lagere school, is eene behoorlijke aaneensluiting dan niet gemakkelijk te verkrijgen door middel van eene scherpe afscheiding van de lagere school en de meer uitgebreid lagere, zoodanig dat de eerste den leeftijd omvat van 6 à 7 tot 12 à 13 jaren en de tweede dien van 12 à 13 tot dien van 15 à 16 jaren, om dan eerst op dien leeftijd de Middelbare School te doen aanvangen.

Wil men op genoemde wijze tot eene afscheiding komen, dan zal men van de meer uitgebreid lagere school eigenlijk maken eene middelbare school met 3jarigen cursus, maar met de onvoldoende

hulpmiddelen en onderwijskrachten van de lagere school. Niemand zal toch ontkennen, dat de wet van 1863 in dezen betere voorschriften en meer afdoende waarborgen bevat dan die van 1857, en daarom als men die afscheiding noodig oordeelt, behoort men consequent te zijn, en zich door geen verschil van benaming te laten afschrikken.

Maar beweert men, het geldt hier niet alleen een verschil van benaming; die verschillende benaming toch zal eene geheele omkeering in den aard der school en de methode van haar onderwijs doen ontstaan. Indien deze bewering gegrond ware, zoude zij gewichtig genoeg zijn, om van alle verandering af te zien, maar het behoeft niet veel nadenken om de ongegrondheid dier bewering te erkennen. Vooreerst gaat zij uit van eene miskennis van het wezen van het M. O. waarin men alleen vakonderwijs wil zien, of hoogstens eene accumulatie van eenige meer of min bij elkander passende specialiteiten, maar zonder paedagogischen grondslag of eene bepaalde voorstelling van het doel, dat men wil bereiken. Deze onjuiste opvatting van het M. O. heeft ongetwijfeld haren grond in het tweeledig doel, dat door de wet van 1863 aan de middelbare school werd gesteld, maar men moet daarbij niet vergeten, dat dit doel meer gold voor het begrip der middelbare school in haren geheelen omvang en niet voor elke instelling van M. O. in het bijzonder.

Tot het gebied der M. S. zouden behooren inrichtingen, die een algemeen beschavend onderwijs moeten geven, evenzeer als de zoodanige die meer eene wetenschappelijke voorbereiding tot een of ander vak op den voorgrond stellen. Eene school, die zonder tot vakonderwijs over te gaan, hare leerlingen die algemeene beschaving tracht te geven, welke in onzen tijd niet van eenen, maar van alle standen geëischt wordt, en die daartoe de onderwijsstof wetenschappelijk opgevat en behandeld wil hebben, mag dus met volle recht den naam van Middelbare school dragen, al wordt ook het onderwijs niet door een groot aantal vakleeraren gegeven. Die vakleeraren toch maken het karakter van het M. O. niet uit, en welk bezwaar is er in gelegen, om aan eene M. S. het onderwijs tot eenige hoofdgroepen te brengen, voor ieder dezer hoofdgroepen een leeraar te benoemen en aan elk dezer leeraren, onder verantwoordelijkheid van den Directeur der school de leiding en het toezicht over eene der klassen op te dragen.

Het zoude toch ongerijmd zijn, te beweren, dat paedagogische tact en bekwaamheid uitsluitend gevonden worden bij de onderwijzers der lagere school, dat de kunst van het schoolhouden volstrekt onverenigbaar is met den titel van leeraar bij het Middelbaar Onderwijs. Meer billijk is het in dit opzicht de gaven gelijk te stellen, en dan moet bij eene regeling, zooals die hiervoor is aangegeven alle denkbeeld van vakonderwijs of van overwegende specialiteiten vervallen; eenheid van opvatting en methode zal dan de geheele school beheerschen, en met betere onderwijskrachten en meer voldoende hulpmiddelen zal de zoodanig ingerichte M. S. voor het onderwijs meer afdoende resultaten kunnen verkrijgen dan de uitgebreid lagere school in staat is te geven.

Maar behalve, dat door dezen overgang van de Uitgebreid Lagere school tot het M. O. bij dit laatste gebracht zal zijn, wat daar alleen tot zijne rechte ontwikkeling kan komen, moet ook de eigenlijke lagere school daardoor gebaat worden. De gelegenheid aan de lagere school gegeven, om al hetgeen buiten haar gebied ligt te verwerpen, kan een der zegenrijkste vruchten van deze regeling worden geacht. Het onderwijs in wiskunde en vreemde talen, thans op jeugdigen leeftijd aan den leerling gegeven, zal dan niet meer het degelijk onderricht in de vakken van het gewoon lager onderwijs drukken. —

Immers dan zal de lagere school een zuiver afgebakend gebied hebben, waarop zij zich vrij bewegen kan en waarvoor hare onderwijskracht is ingericht. Beperkter in haar leerstof, zal zij die grondiger kunnen opvatten en daarbij in diepte winnen, wat zij in oppervlakte moet missen. Van opzettelijke voorbereiding voor het M. O. behoeft dan geen sprake meer te zijn; de lagere school kan hare taak afwerken, en waar zij die heeft geëindigd, neemt de Middelbare die op, hetzij om het algemeen beschavend onderwijs voort te zetten, hetzij om die wetenschappelijke voorbereiding te geven, welke de verschillende bedrijven in onzen tijd vorderen.

A. DE LAGERE SCHOLEN.

Art. 2. De bedoeling van dit artikel is duidelijk en behoeft geene toelichting; ook het daarin neergelegde beginsel kan weinig tegenspraak ondervinden.

Het lager onderwijs moet voor alle openbare scholen één zijn in doel en omvang en het verschil der maatschappelijke standen, waartoe de ouders der schoolgaande kinderen behooren, mag daarop evenmin invloed uitoefenen als het verschil in geloofsbelijdenis. Wel mag er zoolang men niet tot geheel kosteloos openbaar onderwijs wil overgaan, onderscheid gemaakt worden in de bijdragen, die men als schoolgelden van de ouders vordert, waaruit noodwendig eene beperking van het aantal leerlingen zal volgen, maar dit moet dan ook het geheele verschil zijn.

In zooverre is derhalve eene verdeeling in klassen noodzakelijk, maar er bestaat geen enkele reden, om de tot hertoe gebruikelijke benamingen van armen- en tusschenscholen te behouden; in den aard dier scholen is ook geen grond voor die onderscheiding, en beter is het dus die benamingen te vervangen door die van scholen der 1ste en der 2de klasse, waardoor vanzelf de thans bestaande burgerscholen 1ste en 2de klasse overgaan in scholen van de 3de en 4de klasse.

Art. 3. De onderscheiding in dit artikel gemaakt, sluit zich bij het bestaande aan, en tegen het bijeenbrengen van jongens en meisjes op de scholen voor de 3de en 4de klasse bestaan nog zoovele gegronde bezwaren, dat het niet wenschelijk schijnt de daarin tot hertoe aangenomen scheiding op te heffen.

Art. 4. Ook dit artikel is in overeenstemming met de bestaande verordeningen, en er bestaat geen reden om daarin verandering te brengen. De bepaling van de behoefte kan toch geene moeilijkheid opleveren; men heeft slechts te bepalen hoe groot het aantal leerlingen voor iedere school van elke klasse zal zijn, dit getal te deelen op het aantal kinderen die in den schoolleeftijd vallen voor elke categorie van scholen, en bij de verkregen uitkomst in aanmerking te nemen hoe groot het aantal bijzondere scholen is, waar volgens het oordeel van het schooltoezicht voldoende onderwijs gegeven wordt, en die daarvan af te trekken. Op deze wijze zal men het verwijt ontgaan, dat het bijzonder onderwijs door het openbaar onmogelijk wordt gemaakt.

Art. 5. De omvang van het lager onderwijs is in dit artikel teruggebracht tot de grenzen die geheel binnen zijn bereik liggen. Wat het met zijne eigene leerkrachten niet omvatten kan, is daarvan afgesneden, en hieruit ontstaat nu het voordeel, dat het zich op zijn eigen gebied geheel onbelemmerd bewegen zal.

De beginselen van alle kennis, lezen, schrijven en rekenen maken de hoofdzaak uit. Daarbij sluit zich aan het onderwijs in de Nederlandsche taal, dat niet wetenschappelijk of bij voorkeur theoretisch moet zijn. De praktijk van het leven moet daarvoor doel en strekking aangeven, en het onderwijs moet derhalve niet meer geven, dan eenige kennis der taaldeelen, woordvorming, woordverandering en woordvoeging voor zooverre dat alles noodig is, om tot een behoorlijk verstaan van het gelezene te komen en tot het leeren van eene juiste mondelinge en schriftelijke uitdrukking der gedachten.

Van de geschiedenis is eene behandeling der vaderlandsche geschiedenis voldoende te achten, vooral van de drie laatste eeuwen, waarbij dan enkele bijzonderheden kunnen gevoegd worden van die volkeren welke invloed hebben gehad op de geschiedenis van ons land. Ook zal daarbij gedacht moeten worden aan eene beknopte ontwikkeling van de wording onzer tegenwoordige staatsinstellingen.

Evenzoo behoort het aardrijkskundig onderwijs zich te ontwikkelen rondom de kennis van het vaderland en zijne koloniën.

Wat het onderwijs in de kennis der natuur betreft, de beperktheid van den tijd en de vatbaarheid der kinderen zullen den omvang der leerstof genoeg bepalen. Geen stelselmatige natuurbeschouwing kan het doel der lagere school zijn; zij kan niet meer dan een blik geven op groepen van natuurverschijnselen en goed leeren zien en waarnemen in de omringende wereld. Zij moet zich bij voorkeur bezig houden met de naaste omgeving, om daar vooroordeelen weg te nemen en onkunde te bestrijden.

Juist te leeren zien, moet evenzoo het doel zijn van het leervak vormleer, maar daaraan kan verbonden worden het behoorlijk teruggeven of voorstellen der vormen door figuren, terwijl het niet minder dienstbaar kan zijn tot oefening in eene geregelde en duidelijke mondelinge uitdrukking van gedachten.

Maar naast de verstandelijke vorming moet de lagere school voor zooverre dit binnen haar bereik, valt de aesthetische opnamen, en deze weten te verbinden aan het onderwijs in het teekenen, het zingen, de nuttige handwerken en de gymnastiek, waarom die vakken dan ook op haar programma niet mogen ontbreken.

De vreemde talen moeten op grond der denkbeelden op bl. 21 ont-

wikkeld van het onderwijs der lagere school uitgesloten blijven; eene enkele uitzondering is evenwel noodig, namelijk voor het onderwijs in de beginselen der Fransche taal op de scholen der 3de en 4de klasse.

De reden voor deze uitzondering ligt voor de hand; immers de lagere school moet zich kunnen aansluiten bij de Hoogere Burgerschool met 5 jarigen cursus, die bij haar admmissie-examen eenige kennis van de Fransche taal vordert. Nu kan men het programma der Hoogere Burgerschool wijzigen, of de scholen van de 3de en 4de klassen moeten die aanvankelijke kennis der Fransche taal aanbrengeu. Het eerste is vooralnog niet wenschelijk, vooral niet zoolang het programma der eind-examens onveranderd blijft; wordt dit echter gewijzigd en heeft intuschen de Middelbare school met 3 jarigen cursus de Hoogere Burgerschool ontlast van dat groot getal leerlingen, waardoor nu het onderwijs in de lagere klassen gedrukt wordt, dan zal men te gereeder ook ten opzichte van het admmissie-examen wijzigingen kunnen maken, die een geheel zuiveren toestand van de lagere school ten gevolge kunnen hebben.

Voorloopig moet men dus wel tot het tweede besluiten, en neemt men in aanmerking, dat dit onderwijs niet verder behoef te gaan dan tot de eischen voor het programma der Middelbare scholen, dan kan het tot zulke afmetingen worden beperkt, dat daardoor geen merkbaieu invloed wordt uitgeoefend op den geheelen gang van het onderwijs.

Art. 6—8. Wanneer het kind in het huisgezin reeds heeft leeren spreken en spelen, wanneer daarbij zijne zintuigen reeds eenigszins zijn geöefend en het de dingen van het dagelijksch leven heeft leeren noemen, en onderscheiden, dan kan op 6 jarigen leeftijd in de school met het eigenlijke leeren een aanvang gemaakt worden. Maar waar het huisgezin in den regel die voorbereidende oefeningen niet heeft kunnen geven, daar moet de school er in voorzien, alvorens zij tot het leeren der klanken kan overgaan. Nu mag men voorzeker wel veronderstellen, dat de kinderen van de scholen der eerste klasse in het huisgezin eene zoodanige voorbereiding missen, en eigenlijk dus al leerende voor het ontvangen van het onderwijs geschikt moeten gemaakt worden. De ondervinding leert evenwel dat dit thans niet op behoorlijke wijze kan geschieden; het samenzijn met oudere leerlingen in een lokaal, eischt niet alleen, dat deze kleinen den geheelen schooltijd moeten blijven zitten, maar duldt zelfs

niet, dat zij ter afwisseling van de verstandsoefeningen met een of ander spel worden bezig gehouden. Alles wat met hen gedaan wordt verkrijgt eene zekere gedwongenheid, die belemmerend werkt op hunne ontwikkeling, en waarvan dus de nadeelige gevolgen zich later nog doen gevoelen.

Verkieslijk is het daarom aan de openbare scholen der eerste klasse eene voorbereidingsklasse te verbinden en de leiding daarvan op te dragen onder het toezicht van den hoofdonderwijzer der school aan eene hulponderwijzeres, bijgestaan door vrouwelijk hulppersoneel.

Deze voorbereidingsklasse heeft een van het overige gedeelte der school afgescheiden lokaal, hetzij door een enkel houten schot zonder glazen, hetzij door een dubbel schot met gevulde ruimte.

In dit lokaal zijn de hulpmiddelen voor het voorbereidend onderwijs aanwezig, bestaande in platen en doozen ingericht volgens de bekende speelgaven van Fröbel.

Zijn de kleinen op deze wijze voorbereid, dan kan met het 7^e jaar het onderwijs regelmatig beginnen en over de 5 volgende jaren verdeeld worden.

De bepaling van het aantal uren zal wel geene toelichting behoeven.

Iets anders is het, wat het aantal leerlingen in elke klasse der school betreft. Het meest wenschelijk zoude het voorzeker zijn dit voor alle 4 klassen van scholen gelijk, en niet hooger dan 20 te stellen, maar behalve dat daardoor het aantal klassen te talrijk zoude worden, en het bij de tegenwoordige schaarschte van het hulppersoneel onmogelijk zoude zijn een voldoende aantal hulponderwijzers te vinden, moet men daarbij in het oog houden, dat door zulk eene indeeling der school de verhouding van het aantal hulponderwijzers tot dat der hoofdonderwijzers al te ongunstig zoude worden. Men zoude derhalve verder moeten gaan, en het aantal scholen in dezelfde reden dienen te vermeerderen, als men dat der leerlingen in eene klasse verminderen wilde, en hieruit zoude zulk eene aanzienlijke verhooging van de uitgaven voor het onderwijs volgen, dat er in de eerste jaren wel niet aan te denken is.

Men moet dus voorloopig wel talrijke klassen behouden; in het belang van het onderwijs is het echter wenschelijk aan die talrijkheid

eene grens te stellen. De opgegeven getallen zijn gegrond op het aantal leerlingen in iedere school, die van

de 1^e en 2^e klasse 8 afdelingen elk van ± 40 leerlingen, van
 de 3^e " 6 " " " ± 30 " en
 de 4^e " 5 " " " ± 20 "

Art. 9. Het aantal hulponderwijzers is in overeenstemming met bovenstaande klassen-indeeling, waarbij aangenomen is, dat de hoofdonderwijzer geen bepaalde klasse heeft, maar toezicht houdt op het onderwijs in elke klasse. Kweekelingen, die nog geene bevoegdheid tot het geven van onderwijs verkregen hebben, kunnen niet als werkkrachten in de school opgenomen worden.

Art. 10. Ten aanzien van de jaarwedden zij alleen de opmerking gemaakt, dat de gëlijkstelling van den omvang van het onderwijs voor alle klassen van scholen noodzakelijk insluit eene gëlijkstelling der jaarwedden van het onderwijzend personeel. De taak toch van den onderwijzer der scholen van de 1^e klasse is niet minder zwaar dan van die der scholen van de 4^e klasse, en zal ruim zooveel moeite en onaangenaamheden opleveren. Zelfs nu er in den omvang van het onderwijs op de verschillende categoriën van scholen onderscheid wordt gemaakt, mag men het eene onbillijkheid noemen, den eenen onderwijzer boven den anderen te bezoldigen, en daarbij het mindere bedrag toe te kennen aan dengenen, wiens taak eigenlijk de zwaarste moet genoemd worden.

Art. 11. De bepaling der schoolgelden is in overeenstemming met de bestaande verordeningen; alleen meent men dat bij de scholen der 4de klasse de vermindering van het aantal der leervakken een verlaging van het schoolgeld wettigt.

Art. 12. Met het oog op de standen, welke aan deze scholen de voorkeur zullen geven, kan eene zoodanige bepaling gemakkelijk opgenomen worden, en zelfs eene zekere ruimte geven in het gebruik van boeken en andere leermiddelen.

Art. 13. Omtrent de plaatsing der leerlingen zijn ook geen andere bepalingen noodig, alleen zoude het wenschelijk zijn voor alle klassen van scholen dezelfde tijden aan te nemen en zich ook wat die van de 3^e en 4^e klasse betreft daaraan te houden.

B. DE MIDDELBARE SCHOLEN.

Art. 14. Na het vroeger gezegde omtrent het uitgebreid lager onderwijs zal het niet noodig zijn, de noodzakelijkheid te betoogen van eene M. S. met 3-jarigen cursus voor jongens.

Het M. O. toch kan niet aan zijn doel beantwoorden, als het geen rekening houdt met de plaats, die zijn leerling later in de maatschappij zal innemen, en evenals de Burgerdagschool met 2jarigen cursus de schakel uitmaakt tusschen de lagere school en de verdere voorbereiding van den handwerksman, zoo moet de 3jarige cursus dien overgang uitmaken tot de, hetzij alleen practische of de verder voortgezette theoretische voorbereiding van den nijveren burgerstand.

Het zoude echter de vraag kunnen zijn, of de Hoogere Burgerschool met 5jarigen cursus niet beperkt zoude kunnen worden tot de twee of drie laatste jaren daarvan, omdat toch het onderwijs van de twee eerste jaren „voor een goed deel parallel loopt” met dat van de school met 3jarigen cursus.

Oppervlakkig beschouwd is dit voorzeker waar, maar vat men de zaak ernstig op, dan wordt dit „voor een goed deel” al een zeer onbeduidend deel en blijkt die afkorting van den 5jarigen cursus voor de geheele bestemming van dat onderwijs nadeelig.

Het kan niet genoeg gezegd worden: elke school is een organisme, waarvan elk deel in verband tot het geheel moet werken; het onderwijs in de 2 eerste klassen eener school moet ingericht zijn met het oog op het doel, dat men zich voorstelt op het einde van de 4^e of 5^e klasse te bereiken. Waar deze natuurwet verontachtzaamd wordt, of waar men door kunstmatige middelen de leemten door hare verwaarloozing ontstaan wil aanvullen, daar schaadt men het organisch leven en gebrekkige kennis gepaard aan eene onvolledige ontwikkeling zal alles zijn, wat men verkrijgt. Het zoude dus wel eene zeer slechte regeling zijn, wanneer men een 3jarigen cursus in een 5jarigen wilde brengen, want de 3jarige cursus zoude te veel geven voor dengenen, die den 5jarigen wil volgen en te weinig voor hem, die de school met het einde van het 3^e jaar verlaat. Immers als de eerste drie jaren een afgerond geheel uitmaken, wat blijft er dan voor de twee volgende over, dan het reeds behandelde te repeteeren, en hier en daar wat

uit te breiden, maar zijn de kostelijke levensjaren van 16—18 jaren daarvoor niet te kostbaar; — of laat men voor die twee laatste jaren een belangrijk deel over, welke beteekenis kan dan het werk van de eerste drie jaren hebben, als het door niets wordt gevolgd, en toch slechts stukwerk is geweest. Talen, geschiedenis, aardrijkskunde, natuur- en scheikunde, hebben zoowel als de wiskunde eene geheel andere opvatting, een andere behandeling noodig, naarmate men de onderwijsstof over 3 of over 5 jaren moet verdeelen, en eene methode te vinden, die aan beide eischen tegelijk voldoet, is eene volstrekte onmogelijkheid.

De Burgerdagschool, de school met 3jarigen en de Hoogere Burgerschool met 5jarigen cursus maken ieder op zich zelve een geheel uit; elk dezer moet aangevuld worden, hetzij door het practisch bedrijf, hetzij door de ambachtsschool, de handelsschool, de polytechnische school of hooger onderwijs. Allen hebben tot gemeenschappelijken grondslag de algemeene ontwikkeling en de mate van kennis, die de lagere school geven kan, maar van dit gemeen aanvangspunt gaan zij elk haren bijzonderen weg met een eigen aangegeven doel en een bepaalden kring van wetenschappelijke kennis. Bij eene dergelijke regeling ontgaat men alle gapingen, vermijdt men alle botsingen, en doet de school in haren geheelen omvang hare taak voltooien: voorbereiden voor het volgende maatschappelijk leven met zijne velerlei eischen.

De vraag of deze zelfde categorieën van middelbare scholen voor meisjes noodig zijn wenschen de ondergeteekenden onbeantwoord te laten. Wel erkennen zij dat de bezwaren, die zij tegen de uitgebreid lagere school hebben in het midden gebracht evenzeer de meisjesscholen betreffen, — dat ook daar de bijeenbrenging van lager en uitgebreid lager onderwijs nadeelig moet werken, en dat de vrouw in de beschaafde wereld behoefte heeft aan een wetenschappelijk ingericht onderwijs; — maar in de eerste plaats is hunne ervaring van het onderwijs aan meisjes veel geringer dan van dat aan jongens, — ten tweede vreezen zij dat daardoor hunne taak, die toch al omvangrijker is geworden, dan zij zich aanvankelijk hadden voorgesteld, te uitgebreid zoude worden. Eindelijk nog meenden zij, dat eene wijziging van de meisjesscholen en ook van de Middelbare school voor meisjes met 3jarigen

cursus in lateren tijd te gereeder zal volgen, wanneer de ervaring de deugdelijkheid der voorgestelde wijzigingen in het onderwijs aan jongens bewezen heeft. Daarenboven kan hier die drang tot reorganiseeren niet bestaan, ten eerste omdat de Industrieschool voor de vrouwelijke jeugd reeds in eene behoefte voorziet en voldoende resultaten geeft, en ten tweede, omdat de M. S. voor meisjes met 3jarigen cursus pas opgericht is, en eenigen tijd zal moeten gewerkt hebben, alvorens men over hare resultaten mag oordeelen.

Evenzoo meenen zij de vraag ter zijde te mogen laten, of bij de oprichting eener school met 3jarigen cursus de Handelsschool niet tot een 2jarigen cursus beperkt zoude kunnen worden, omdat toch de meerdere ontwikkeling en kennis, die de leerlingen dan later zullen medebrengen, het mogelijk maken, onmiddellijk met het eigenlijke handelsonderwijs aan te vangen. Dit zal zoo natuurlijk uit den goed aaneensluitenden gang van het onderwijs volgen, dat men die wijzigingen geleidelijk zal kunnen aanbrengen, zonder eenige stoornis in het algemeene plan te veroorzaken.

Art. 15. De reglementen, zoo algemeene als huishoudelijke, hebben zoo grooten invloed op den geregelden gang van het onderwijs en de resultaten, welke daardoor verkregen kunnen worden, dat het wenschelijk wordt geacht, bij de vaststelling gebruik wordt gemaakt van de adviezen der verschillende leeraren, in het belang van het onderwijs.

a. DE BURGERDAGSCHOLEN.

Art. 16. Ten aanzien van den naam der school zij opgemerkt, dat men dezen wel dient te behouden, omdat zij als zoodanig in de Wet van 1863 genoemd is, in tegenstelling van de burgeravondschool. De naam is evenwel minder gelukkig, omdat zij het karakter der school niet uitdrukt; beter ware het misschien te zeggen M. S. met 2jarigen cursus.

Art. 17. Het aantal en den omvang der vakken van onderwijs der B. D. S. moeten zeer beperkt zijn. Het onderwijs in het lezen, schrijven, rekenen, de Nederlandsche taal, de geschiedenis en aardrijkskunde, dat zij met de lagere school gemeen heeft, mag niet veel meer zijn dan eene herhaling, een onderhouden van hetgeen in de eerste

geleerd is, maar met zoodanige toepassingen van het geleerde als later in de werkelijkheid zullen voorkomen. Zoo moet het onderwijs in het lezen niet alleen dienstbaar zijn tot het opwekken van den lust voor goede lectuur, maar ook gewennen aan het lezen en gebruiken van goede handleidingen voor de verschillende bedrijven; — dat in het schrijven in verband met dat in de Nederlandsche taal moet leiden tot eene behoorlijke uitdrukking der gedachten, zoo mondeling als schriftelijk over onderwerpen tot het leven van den handwerksman behoorende; — en eindelijk dat in geschiedenis en aardrijkskunde moet strekken tot eene juiste waardeering van de maatschappelijke en politieke toestanden waaronder wij leven, en kennis aanbrengen van de hulpbronnen van ons land, onze behoeften, onze verkeerswegen enz.

Het zwaartepunt der school moet gelegd worden in het wis- en natuurkundig onderwijs en het teekenen. Men versta ons echter wel; wij bedoelen niet, dat dit onderwijs eene hooge vlucht moet nemen, of streng wetenschappelijk worden opgevat.

Neen, ook hier blijft het waar, dat beperking van het onderwerp over het meesterschap zal beslissen, maar deze vakken zullen het grootste deel van den tijd eischen, om van dat onderwijs eenige vruchten voor het leven te verwachten.

Bij het onderwijs in de stekunst moet de kennis van het stekunstig schrift, het lezen en verstaan van formules, de behandeling van geheele en gebrokene vormen en der eenvoudige vergelijkingen met daarbij behoorende vraagstukken voldoende geacht worden.

Bij de meetkunde zal men niet verder behoeven te gaan, dan tot die eigenschappen der vlakke figuren, welke noodig zijn tot verschillende constructiën en het berekenen der oppervlakken en inhouden van eenvoudige lichamen.

Het onderwijs in de natuurkunde zich aansluitende aan dat hetwelk de lagere school heeft gegeven, moet de meest voorkomende verschijnselen in de organische en de anorganische natuur omvatten, en voorbereiden tot eenig inzicht in de samenstelling en het gebruik der meest voorkomende werktuigen.

Het onderwijs in het hand- en rechtlijnig teekenen eindelijk moet eenigzins breed opgevat worden. Velerlei oefeningen toch zullen noodig zijn,

om den leerling zooverre te brengen, dat hij op behoorlijke wijze een voorstelling kan geven van eenig voorwerp, van een of ander werktuig, of omgekeerd uit eene teekening zich eene voorstelling zal kunnen maken van het voorwerp.

Opzettelijk onderwijs in de staathuishoudkunde of staatsinstellingen, evenals dat in het Boekhouden wordt door den leeftijd der knapen van 12—14 jaren uitgesloten, en kan dus in het programma der school gemist worden. Wat het eerste betreft zal het overige onderwijs genoegzame gelegenheid verschaffen, om enkele wenken te geven, en wil men het laatste voor den aanstaanden ambachtsman behouden, dan wachte men daarmede totdat hij den leeftijd bereikt heeft voor de toelating tot de ambachtsschool, en hem door het practische leven vatbaarheid gegeven is voor de begrippen van debet en credit.

Art. 18 en 19 volgen geheel uit het vroeger gezegde en zullen geen toelichting behoeven; alleen zij opgemerkt, dat de thans bestaande voorbereidingsklasse door de betere inrichting der lagere school overbodig zal geworden zijn. Wie bij het toelatingsexamen geen bewijzen leveren kan, dat hij in staat is het onderwijs der B. D. S. behoorlijk te volgen, moet niet als leerling opgenomen worden.

Art. 20 en 21 zijn overgenomen uit de bestaande verordeningen en hebben geene wijziging noodig.

b. DE AMBACHTSSCHOLEN.

Art. 22. De Ambachtsschool maakt eigenlijk het Hooger onderwijs uit voor den handwerksman. Zij behoort dus voornamelijk ingericht te worden naar de behoeften van hen, die het voorafgaande theoretisch onderwijs met vrucht hebben genoten, en reeds in een of ander bedrijf werkzaam kunnen zijn. Het onderwijs moet derhalve een professioneel karakter aannemen, en dit is op de thans bestaande Burgeravondschool het geval niet, daar deze meer het tweeledige doel heeft, om als vervolgschool te dienen op de Burgerdagschool of als inhaling-school voor degenen, die vroeger onvoldoend onderwijs ontvingen.

Zuiverder is het beginsel dat de Ambachtsschool zich heeft gesteld, en het zal dus raadzaam zijn bij eene nieuwe regeling van dezen tak van Openbaar onderwijs in dit opzicht haar voorbeeld te volgen. Het

onderwijs zal echter des avonds gegeven moeten worden, en nu heeft de ondervinding genoegzaam geleerd, dat de avonduren minder geschikt zijn voor uitsluitend theoretische lessen. Heeft de school evenwel een professioneel karakter, dan heeft men genoegzame aanleiding en opwekking, om ook den geest bezig te houden en het onderwijs met vrucht te doen geven.

Of nu deze nieuwe regeling beter te verkrijgen zal zijn door de overname van gemeentewege der Ambachtsschool van de Maatschappij van den Werkenden Stand, of wel door eene reorganisatie van de tegenwoordige Burgeravondschool, zal geheel van de omstandigheden afhankelijk gesteld moeten worden. Het karakter der school alleen moet bepaald en duidelijk uitgedrukt zijn.

Art. 23. Het theoretisch onderwijs is hier noodwendig tot de geringste afmetingen beperkt. Neemt men toch aan, dat er wekelijks 18 uren beschikbaar zijn, en dat het practisch onderwijs dagelijks 1 uur eischt, dan blijven er 12 uren over, waarvan minstens 3 aan het teekenen moeten worden gewijd. Men houdt dus 9 uren per week over, en zoo ergens dan moet hier met den tijd gewoekerd worden. Het theoretisch onderwijs kan alzoo niet meer zijn dan eene toepassing van het vroeger geleerde op de praktijk van het leven. Zoo zal b. v. het onderwijs in het rekenen moeten bestaan in het meetkunstig rekenen, toegepast op de verschillende bedrijven, het opmaken van nota's, berekeningen van aannemingen enz., waaraan tevens verbonden kan worden eene beknopte methode van boekhouden voor den werkman. Het onderwijs in de stelkunst moet zich bepalen tot het verstaan en berekenen van formules, even als dat in de meetkunde tot de toepassing van meetkunstige constructiën en van verschillende eigenschappen der lichamen voor de kennis en het gebruik der werktuigen, terwijl dat in de Nederlandsche taal niet verder behoeft te gaan dan tot het leeren maken van schriftelijke aanbiedingen en korte beschrijvingen van plannen of bestekken. Wat eindelijk de technologische kennis betreft, deze behoeft zich niet verder uit te strekken dan tot het leeren kennen van de voornaamste grondstoffen en eenige aanwijzingen omtrent de inrichting en het gebruik van enkele werktuigen.

c. DE MIDDELBARE SCHOLEN MET 3JARIGEN CURSUS.

Art. 25. Ofschoon deze scholen bestemd zijn, om in eene groote behoefte te voorzien en als zij goed worden ingericht, ongetwijfeld een groot aantal leerlingen zullen trekken, zal aanvankelijk de oprichting van eene zoodanige school voldoende geacht kunnen worden.

Art. 26. Zooals reeds vroeger is gezegd, is het doel dezer school algemeene beschaving en voorbereiding, hetzij onmiddellijk voor den volgenden maatschappelijken werkkring, hetzij voor het opvolgende meer speciale onderwijs der Handelsschool of van het Gymnasium.

Dit doel bepaalt natuurlijk den omvang van het onderwijs en de vakken welke daartoe behooren.

De wis- en natuurkundige vakken kunnen er derhalve slechts eene beperkte ruimte innemen. Wat de eerste betreft, treedt het rekenen op den voorgrond; voortbouwende op de gronden in de lagere school gelegd, zal het noodig zijn bij de toepassing zoowel het oog te hebben op vraagstukken, die betrekking hebben op den handel en het verkeer, als in het 2^e en 3^e jaar ook op het geleerde in de meet- en natuurkunde. — Zoo moet in de stekunst de behandeling van vraagstukken op den voorgrond treden, terwijl bij het onderwijs in de meetkunde, zoowel het voornaamste uit de stereometrie als uit de planimetrie moet opgenomen worden. Wel moet het wiskunstig onderwijs een aaneensluitend geheel maken, maar de onderdeelen behoeven daarvan niet op zulk eene breede wijze behandeld te worden, als in onze gewone leerboeken het geval is.

Het natuurkundig onderwijs wordt verdeeld in het natuurbeschrijvende gedeelte of de plant- en dierkunde, en in het experimenteele of de natuur- en scheikunde; het doel van een en ander moet niet hooger zijn dan een juist inzicht te geven in de meest voorkomende verschijnselen in de bewerkte en onbewerkte natuur, en veel wat bij eene wetenschappelijke beoefening der natuur- en scheikunde onvermijdelijk is, kan hier gemist worden. Daarentegen zijn er andere deelen die, vooral ten behoeve van de toepassing op de dagelijksche bedrijven eene meer uitvoerige behandeling eischen.

Gelijke opmerkingen betreffen alle andere vakken; het doel der school is geen eigenlijke wetenschap in den strengen zin des woords,

maar evenmin oppervlakkig weten. Al wat tot haar programma behoort, moet grondig worden opgevat en volledig behandeld, maar daarom dient ook buiten dat programma te blijven, wat de grondige opvatting onmogelijk zoude maken.

Het is daarom wenschelijk in het programma niet meer dan twee vreemde talen op te nemen, met dien verstande evenwel, dat b. v. het onderwijs in de Hoogduitsche en de Engelsche taal voor de leerlingen facultatief worde gelaten. Immers al zoude men hier onder de eischen van het admissie-examen ook eenige kennis van de Fransche taal willen stellen, dan ligt het toch voor de hand, dat men in drie jaren, tegelijker tijd met vele andere zaken, geen drie vreemde talen kan leeren; dat men dus van alle drie ook in het gunstigste geval geringe resultaten zal verkrijgen, en het is derhalve beter, in twee het zoover te brengen, dat men zich daarin behoorlijk mondeling en schriftelijk kan uitdrukken. Volgens het ontwerp is het onderwijs in de Fransche taal verplichtend gesteld, omdat deze voor ons Nederlanders meer het karakter eener vreemde taal vertegenwoordigt, dan het stamverwante Hoogduitsch. Maar in het 2^e studiejaar moet eene keus gedaan worden tusschen de Engelsche en de Hoogduitsche taal en die keus moet in overeenstemming zijn met den aanstaanden maatschappelijken werkring van den leerling, zoodat zij geheel aan de ouders moet verblijven. Het bezwaar, dat de leerling bij het verlaten der school op 15 à 16jarigen leeftijd nog geheel onbekend is, hetzij met de Engelsche, hetzij met de Hoogduitsche taal, de beide hoofdtalen voor den handel, is minder groot dan het schijnt. Immers de jongeling, die op een kantoor of magazijn geplaatst is, en eene behoorlijke opleiding heeft genoten, zal zoodra hij behoefte gevoelt aan eene vreemde taal, voldoende gelegenheid vinden om die aan te leeren, en genoegzame kennis van methode hebben verkregen, om in betrekkelijk korten tijd daarmede gereed te zijn. Men zoude kunnen vragen, of het ook nog in een ander opzicht niet wenschelijker zoude zijn, aan onze 16jarige jongelingen bij hunne intrede in het maatschappelijke leven het bewustzijn te geven, dat zij van een of ander vak, hetwelk zij noodig hebben, nog niets weten, dan zooals nu veelal geschiedt, hen door een onvoldoend onderwijs, in den waan te brengen, dat zij met het verlaten der school, het tijdperk van het leeren geheel afgesloten hebben.

Eene zelfde opmerking betreft het onderwijs in het boekhouden en de staathuishoudkunde, dat voor de Middelbare School met 3 jarigen cursus geen nut kan hebben. Boekhouden toch behoort tot het vakonderwijs en zal door iemand, die eenigszins met de praktijk vertrouwd is, in zeer korten tijd aangeleerd worden, terwijl het voor den knaap altijd iets afgetrokken blijft, dat hij op zijn best genomen werktuigelijk opneemt. Daarenboven tusschen den tijd, waarin het boekhouden theoretisch geleerd wordt, en dien, waarop de praktijk de toepassing van het geleerde zal vragen, ligt zulk eene ruimte, dat iets wat alleen werktuigelijk aangeleerd is voor het leven niet het minste nut kan hebben.

Ook hier geldt de zoo even gemaakte opmerking: er moet iets te leeren overblijven, en wat de praktijk oneindig beter en spoediger kan leeren, mag den toch reeds beperkten leertijd niet noodeloos bezwaren. Wil men het beginsel doen gelden, dat kennis van het boekhouden voor velen noodig is, dan is er nog zooveel kennis, die daarop evenzeer aanspraak kan maken, dat men dan maar beter zoude doen, alleen polytechnische scholen op te richten; wijze spaarzaamheid is ook op het gebied van het onderwijs een gulden regel. Daarom is er ook geen plaats voor staathuishoudkunde als leervak, dat is wetenschappelijk opgevat. Wel zullen er nu en dan staathuishoudkundige beginselen moeten worden medegedeeld, eenige begrippen aangebracht, maar wie de theorie der maatschappij wil verstaan, moet eenige ervaring van die maatschappij hebben, en als ervaring noodig wordt geacht, om tot een eigen, een zelfstandig inzicht te geraken, dan wachte men zich ook hier voor overijling, en late aan een volgenden leeftijd over, wat daartoe eigenaardig behoort.

Maar wijze spaarzaamheid sluit niets uit, wat noodzakelijk is, en door de omstandigheden wordt geëischt. Daarom moet het programma der driejarige scholen nog bevatten: het schoonschrijven, het teekenen en de bedrijfsleer.

Daar in eene handelsstad het kantoor de bestemming van verreweg het grootste gedeelte der jongelieden is, en een net handschrift eene eerste voorwaarde tot plaatsing uitmaakt, zal de behoefte aan onderwijs in het schoonschrijven niet licht ontkend worden. Evenzoo is het teekenen algemeen noodzakelijk te noemen; ten eerste wat betreft het juist zien en nauwkeurig teruggeven van de vormen der voorwerpen,

maar ook het in schets brengen van werktuigen, toestellen enz., en ten tweede behoort daaraan verbonden te worden het geven van eenige begrippen van kunstgeschiedenis en schoonheidsleer, waarom dan ook de tijd voor het teekenonderwijs bestemd, niet te beperkt moet zijn.

Bedrijfsleer in haren geheelen omvang kan hier natuurlijk geene plaats vinden, maar iets anders is het, eenige begrippen te geven aangaande de verschillende hoofdbedrijven, de grondstoffen, welke daarbij verwerkt worden en enkele bijzonderheden meer. Op deze wijze zal de school eene groote mate van algemeene kennis kunnen aanbrengeu, en wat nog meer zegt, den lust tot onderzoek bij hare leerlingen opwekken en gaande houden.

Met het oog op een en ander komt de volgende indeeling der uren wenschelijk voor:

	1e jaar	2e jaar	3e jaar	totaal.
Rekenen	4	3	3	10
Stelkunst	2	2	2	6
Meetkunde	2	2	3	6
Plant- en dierkunde	4	1	1	6
Natuur- en Scheikunde	—	3	3	6
Algem. Aardrijkskunde	3	1	1	5
Natuurk. "	—	2	1	3
Wiskundige "	—	—	1	1
Vaderl. Geschiedenis	2	1	1	4
Algem. "	1	2	2	5
Nederlandsche Taal	4	3	3	10
Fransche "	6	3	3	15
Duitsche " of	-	6	4	10
Engelsche "				
Teekenen (hand)	2	2	1	5
" (rechtlijnig)	—	—	2	2
Bedrijfsleer	—	—	2	2
Schoonschrijven	2	1	—	3
Staatsinstellingen	—	—	2	2
Gymnastiek	2	2	2	6
	34 uren	34 uren	36 uren	104 uren

Art 27 en 28. Van het grootste belang is eene behoorlijke verdeeling van het onderwijs over het onderwijzend personeel; het onderwijs moet wetenschappelijk zijn en behoort dus gegeven te worden door mannen bij wie de kennis wetenschap geworden is, maar met het oog op het doel der school moeten die wetenschappelijke eischen ondergeschikt blijven aan algemeene beschaving en ontwikkeling. Er behoort dus eene nauwe betrekking te bestaan tusschen de verschillende leeraren en den directeur, en ofschoon hier natuurlijk veel zal blijven afhangen van persoonlijke eigenschappen, zoo moet toch de inrichting van het onderwijs zoodanig zijn, dat eene te groote afwijking van het beginsel onmogelijk wordt.

Elke klasse hebbe daarom haren klasse-leeraar, die speciaal belast is met de leiding van het onderwijs, met de handhaving van tucht en orde, met de zorg voor het in orde houden van het huiswerk, enz.; verder regelt hij in overleg met den Directeur en de bijzondere leeraren den omvang en de indeeling van het onderwijs in zijne klasse, ontvangt en verzamelt de aantekeningen over vorderingen, enz., kortom hij is voor zijne klasse wat de Directeur voor de geheele school is.

Het is daarenboven wenschelijk met het oog op den leeftijd der leerlingen de vakken eenigermate te groepeeren, en zoo te vereenigen, dat alles een goed aaneensluitend geheel uitmaakt. Zoo komt men als vanzelf tot de vereeniging der leervakken wis- en natuurkunde, maar neemt men in aanmerking, dat onder deze rubriek de natuur- en wiskundige aardrijkskunde moet gebracht worden en ook de bedrijfsleer daarmede eigenaardig in verband staat, zoo komt men tot een totaal van 40 uren, en het is derhalve noodzakelijk die taak over twee personen te verdeelen, die men kan onderscheiden in 1^{en} en 2^{en} leeraar.

De vereeniging van Nederlandsche taal, aardrijkskunde en geschiedenis geeft een totaal van 24 uren, en kan dus in dit opzicht evenmin bezwaar opleveren als de combinatie der vakken dit zal doen, vooral wanneer men bij dit laatste acht geeft op de voordeelen, die de eenheid van methode, welke daarvan het gevolg moet zijn, voor de leerlingen moet opleveren.

Ook tegen de vereeniging van het onderwijs in de Fransche en de Hoogduitsche taal kan weinig bezwaar bestaan; behalve toch dat men verschillende vreemdelingen vindt, die eene genoegzame kennis van

beide talen bezitten, heeft de ondervinding reeds voldoende bewezen, dat het onderwijs in vreemde talen aan Nederlanders kan worden opgedragen; bij deze vereeniging zal dan ook hier weder de eenheid en methode aan het onderwijs te goed komen.

d. e. en f. DE HOOGERE BURGERSCHOLEN ENZ.

Art. 33—39. Na hetgeen op bl. 24 en 25 gezegd is, omtrent de Hoogere Burgerschool met 5jarigen cursus en de Handelsschool zal het wel niet noodig zijn verder aan te wijzen, waarom voorloopig geene wijzigingen worden voorgesteld van de Programmata dezer beide inrichtingen. Eene andere opmerking is evenwel misschien niet geheel overbodig. Zal eene goed ingerichte Middelbare school met 3jarigen cursus deze beide Instellingen niet overbodig maken?

Er behoort waarlijk geen zeer groot inzicht toe van de behoeften des tijds, om deze vraag op de meest stellige wijze, ontkennend te beantwoorden. Voorzeker onze nijverheid en onze handel, of liever ons geheel maatschappelijk bestaan heeft velerlei krachtige opwekking en ondersteuning noodig, maar wat men in dezen ook wil doen, het zal dan alleen de gewenschte vruchten dragen, wanneer het gegeven wordt aan een veelzijdig ontwikkeld en wetenschappelijk gevormd geslacht. De Middelbare school met 3jarigen cursus, hoe noodzakelijk ook, kan in dit opzicht niet genoeg geven; zij moet haar wetenschappelijk onderwijs te zeer beperken, en bovendien sluit zij niet aan bij het onderwijs der Polytechnische school en de Militaire Akademie.

De Hoogere Burgerschool met 5jarigen cursus blijft eene noodzakelijke instelling voor die allen, wier veelzijdige kennis het kapitaal moet zijn, waarmede zij zich eene maatschappelijke positie willen veroveren; in haar geheel is zij bestemd om de intellectuele kracht der natie te verhoogen en in overeenstemming te doen zijn met de behoeften van onzen tijd, en Amsterdam zoude toonen zijne roeping als hoofdstad des rijks weinig te begrijpen, wanneer het meende tot opwekking van die intellectuele kracht met minder te kunnen volstaan dan elders daarvoor gedaan wordt.

En dan de Handelsschool, die juist door de Middelbare school met

3jarigen cursus tot haren rechten eisch zal komen? — Wel verre dus, dat deze als overbodig ter zijde gesteld zoude kunnen worden, zal zij met goed ontwikkelde jongelieden hare taak kunnen aanvangen en volbrengen. Waarvan geen sprake meer zal behoeven te zijn, dat is van haren avondcursus, van dat ongelukkig palliatief waardoor men tracht te gemoet te komen, aan hetgeen door eene gebrekkige of onvolledige opleiding verzuimd, en door geen lapwerk te herstellen is. De ervaring heeft dan ook in dezen genoeg gesproken; jongelieden die de eerste gronden van rekenen en talen, geschiedenis en aardrijkskunde slecht of in het geheel niet geleerd hadden, willen dit door een kortstondig onderwijs nog herstellen, maar zonder inspanning en zonder eigen werkzaamheid, en is het dan te verwonderen, dat zij na een paar proeven mismoedig of onverschillig de zaak opgaven. Neen, zijn door de Middelbare school met 3jarigen cursus de gronden goed gelegd, dan kan de Handelsschool, bij eene behoorlijke indeeling der leerstof, de verdere wetenschappelijke ontwikkeling in onmiddellijk verband met het handelsbedrijf geven, en genoegzaam voortzetten, om die bij de impulsie die de praktijk zal geven verder aan eigen oefening over te laten. — Dat toch is de groote, de belangrijke taak die de school in haren geheelen omvang te vervullen heeft. Zal Amsterdam de plaats die het inneemt met eere ophouden, zal het zijn rang onder de handelssteden der wereld handhaven, dan moet het onder alle deelen zijner bevolking, zoowel onder aanzienlijken als onder geringeren, en vooral onder zijne neringdoenden en kooplieden een kern weten te behouden en aan te kweeken van mannen met wetenschappelijken zin, een jong geslacht met een helderen blik op het tegenwoordige en met een kloeken geest, die op den loop der wereldsche zaken weet in te werken, maar wil het dit, — dan zorge het ook op onbekrompen wijze voor al zijne scholen, mogen zij tot het Lager-, tot het Middelbaar- of ook tot het Hooger onderwijs gerekend worden.

RAMING DER UITGAVEN EN ONTVANGSTEN.

A. DE LAGERE SCHOLEN.

Volgens de voorgestelde regeling heeft men :

60	hoofdonderwijzers of onderwijzeressen	à f 2000	f 120,000
60	1 ^e hulponderwijzers of	" " 1000	" 60,000
160	2 ^e " " "	" " 700	" 112,000
210	3 ^e " " "	" " 400	" 84,000
			<u>f 376,000</u>

Hierbij komen voor
de scholen der 1e klasse :

kosten van het Teekenonderwijs	. . . f	400
" " " Gymnastiek-onderwijs	" "	400
" " " onderwijs in handw.	" "	300
Hulponderwijzeres enz. der voorbereidingsklasse	. . . . . "	500
		<u>f 1600</u>
	is voor 30 scholen	" 48,000

de scholen der 2^e klasse :

Kosten van het Teekenonderwijs	. . . f	400
" " " Gymnastiek	" "	400
" " " onderwijs in handw.	" "	300
		<u>f 1100</u>
	is voor 10 scholen	" 11,000

de scholen der 3^e en 4^e klasse :

Kosten van het Teekenonderwijs	. . . f	300
" " " Gymnastiek	" "	300
Onderwijs in de Fransche taal gesteld op	" "	300
		<u>f 900</u>
	is voor 20 scholen	" 18,000

Verder voor elke school :

Schoolbehoefden	. . . . . f	700
Vuur en licht	. . . . . "	250
Schoonmaken	. . . . . "	150
Onderhoud en schoolmeubelen	. . . . . "	300
Diversen	. . . . . "	50
		<u>f 1450</u>
	is voor 60 scholen	" 87,000

Kosten van het Lager Onderwijs . . . . . " 540,000

B. DE MIDDELBARE SCHOLEN.

1 ^o . De Burgerdagschool	f	15,000	
2 ^o . De Ambachtsschool, gesteld op	"	10,000	
3 ^o . De Middelhare School met 3jarigen cursus :			
Jaarwedden voor de leeraren, benevens de			
toelagen van den Directeur en de klassen-			
leeraren	f	11,200	
waarbij komen voor hulpmiddelen, schoonhou-			
den, vuur en licht, concierge enz	"	3000	" 14,200
4 ^o . De Middelhare school met 3jarigen cursus voor			
meisjes, zooals de kosten thans zijn	"	18,000	
5 ^o . de Hoogere Burgerschool met 5jarigen cursus	"	48,000	
6 ^o . de Handelsschool met 3jarigen cursus.	"	28,000	
Kosten van het Middelhare Onderwijs	f	133,200	

RECAPITULATIE.

1 ^o . Kosten voor het lager onderwijs	f	540,000	
In mindering komen de opbrengst der			
schoolgelden van			
10 scholen 2 ^e klasse	f	25,000	
10 " 3 ^e "	"	30,000	
10 " 4 ^e "	"	35,000	
	"	90,000	f 450,000

2 ^o . Kosten voor het middelhare onderwijs	f	133,200	
In mindering komen als opbrengst der			
schoolgelden :			
de Burgerdagschool. . . . . pro Memorie.			
" Ambachtsschool . . . . . " "			
" Middelhare school met			
3jarigen cursus voor jongens.	f	9,000	
de Middelhare school met			
3jarigen cursus voor meisjes.	"	1,800	
de Hoogere Burgerschool			
met 5jarigen cursus	"	12,000	
de Handelsschool	"	10,000	
Rijkssubsidie voor de Hoo-			
gere Burgerschool	"	10,000	
	f	42,800	f 90,400

Totaal der kosten door de Gemeente te dragen " 540,400